

LA CERÀMICA DE VERNÍS NEGRE:

TESTIMONI DELS INICIS DE LA CIUTAT DE *BAETULO*

M. CARME JIMÉNEZ FERNÁNDEZ

S

View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk

brought to you by CORE

provided by Revistes Catalanes amb Accés Obert

la ciutat de *Baetulo*.

¿S'han preguntat mai, passejant pels carrers d'aquesta ciutat, quines restes es troben sota els seus peus o sota alguns dels edificis actuals, o com vivien i qui eren els nostres avantpassats romans?

L'interès que entre els habitants de Badalona ha despertat des d'antic el seu passat romà ha donat lloc a una intensa activitat investigadora que es remunta al segle XVIII, però ha estat sobretot al llarg del segle XX que aquesta investigació ha donat els seus principals fruits.

QUÈ CONEIXEM D'AQUESTA CIUTAT ROMANA I QUINS SÓN ELS TESTIMONIS PRINCIPALS DE QUÈ DISPOSEM?

Tenim dues fonts principals per conèixer el passat de la ciutat de *Baetulo*: les escrites i les materials.

Si repassem els textos clàssics trobem els primers testimonis escrits sobre l'existència d'aquesta ciutat en l'obra de Pomponi Mela, *De Chorographia*¹, de l'any 43-44 d.C. i més tard en l'obra de Plini el Vell, *Naturalis Historia*², de l'any 77 d.C.

L'altra font escrita que evidencia l'existència de la ciutat és

la concessió del *Ius Latii* a les províncies hispanes a final del segle I d.C. i fou a partir d'aquest moment que la ciutat comença a presentar una organització municipal que es veu constatada en l'epigrafia, on es fa referència a diferents càrrecs i institucions municipals i també a càrrecs relacionats amb el culte imperial.

Però les fonts escrites no són sempre del tot fiables si no van acompanyades d'una base material que en confirmi les dades.

En el cas de *Baetulo*, la constant activitat que des del camp de l'arqueologia s'ha portat a terme a Badalona i que s'ha intensificat en els darrers trenta anys, ens ha permès disposar d'un coneixement millor d'aquesta ciutat, ja que les campanyes arqueològiques no han significat exclusivament la recuperació de materials i d'estructures, sinó també la interpretació i l'estudi d'aquestes.

Un dels materials recuperats, l'estudi del qual ens ofereix una informació privilegiada sobre els orígens i la vida dels primers habitants de la ciutat, és la ceràmica de vernís negre, material sobre el qual centrarem aquest article. L'estudi d'aquest material s'ha realitzat sobre la base de dos conjunts clarament diferenciats dels quals parlarem amb posterioritat: el conjunt denominat de fons Museu i el material procedent d'excavacions realitzades en els darrers anys³.

A priori aquesta ceràmica és fàcilment identificable en els contextos arqueològics en què es troba, ja que presenta unes característiques fàcilment reconeixibles. El nom donat darrerament per la majoria dels investigadors que ens dediquem a l'estudi d'aquesta producció, ceràmica de vernís negre, ja és representatiu d'un dels seus trets principals: el vernís negre o amb tonalitats properes al negre que cobreix totalment o parcialment les peces.

Si ens endinsem en el món d'aquesta ceràmica, abans de parlar del perquè de la seva importància i en quins contextos la trobem relacionada a la ciutat de *Baetulo*, cal destacar que es tracta d'una producció que ha despertat interès entre els investigadors molt tardanament, ja que es tracta d'un material ceràmic amb escassa decoració que resultava poc atractiu enfront d'altres produccions, com per exemple la *terra sigillata*.

En canvi, en els darrers anys, aquesta tendència ha canviat per diferents motius: en primer lloc, perquè s'ha produït un gir en els estudis ceramològics pel qual s'ha deixat de donar importància a la peça com a objecte aïllat i, en canvi, s'ha revaloritzat molt més el paper de les peces dintre d'un context determinat. La peça té sentit perquè forma part d'un conjunt que ens pot aportar informació no tan sols cronològica, sinó també, sobre la vida i els costums de la gent que la feia servir.

En segon lloc, aquest material ceràmic s'ha revelat en els darrers anys com un fòssil director important a l'hora d'estudiar el període tardorepublicà, és a dir, principalment els tres primers quarts del segle I a.C., moment clau del procés de la romanització, sobretot a la zona on està ubicada la ciutat de *Baetulo*, la Laietània, ja que suposa l'acabament d'un món, l'iber, i l'arribada i la fundació de noves ciutats on es produirà una convivència entre dos pobles diferents i hi haurà un important inter-

canvi cultural, que sovint s'ha tendit a presentar com d'una sola direcció.

Cal tenir en compte que la denominació de ceràmica de vernís negre s'està imposant darrerament entre els investigadors, mentre que fins ara aquesta producció havia estat coneguda amb el nom de ceràmica campaniana, fent referència a un dels seus llocs d'origen, la zona de la Campània, a Itàlia. De tota manera, també cal dir que, amb els anys, aquesta denominació havia perdut el seu significat intrínsec per convertir-se en una manera de denominar el tot a partir d'una de les parts.

PERÒ, QUÈ ÉS LA CERÀMICA DE VERNÍS NEGRE?

Doncs, quan parlem d'aquest conjunt ceràmic, de fet, ens estem referint a una vaixel·la de semiluxe que està composta per unes formes determinades, plats, bols... que varien lleugerament d'aspecte físic, tot i que mantenen els trets fonamentals segons el taller o el moment en què van ser produïts.

Els grups, dins aquesta producció, que ens interessen en relació a la ciutat de *Baetulo* són els que van ser denominats per J. P. Morel, un dels principals investigadors en el camp del vernís negre, com a «grups universals».⁴ Aquests grups són els denominats campaniana A, B i C. Durant molt de temps es van veure com a conjunts homogenis que procedien d'un únic taller i que corresponien a cronologies diferents, tot i que hi havia períodes en què alguns d'aquests grups coincidien. Però les darreres investigacions han evidenciat el fet que ens trobem davant d'una realitat més complexa i que dintre de cada un d'aquests grups universals hi ha diferents produccions, amb unes característiques similars, que provenen de diferents tallers.

L'any 1998 es va celebrar a Empúries una taula rodona⁵ on vam participar alguns dels investigadors dedicats a l'estudi d'aquest material ceràmic, no tan sols de la Península, sinó també de França i Itàlia, i es va veure la necessitat de crear una nova terminologia que s'adeqüés més a la realitat, és a dir, que s'identifiquessin els diferents tallers existents i que s'atribuís el nom d'aquests tallers als materials que tinguessin les característiques exclusives de les produccions que s'hi haguessin fabricat. Però el debat encara continua, ja que fins que no es tinguin més dades sobre cada un dels tallers productors i es pugui identificar cada una de les produccions a partir de l'argila emprada per a la fabricació i del vernís, no es podran diferenciar els grups que realment formen el que coneixem com a ceràmica de vernís negre.

Per aquest motiu, en les investigacions que s'han portat a terme sobre el vernís negre de *Baetulo*,⁶ ens hem decantat per mantenir els grups universals, però definint en cada cas el lloc de procedència, els diferents tallers o zones de producció identificades, les característiques de cada producció i els problemes que encara queden per resoldre en aquest sentit.

Començarem amb la denominada campaniana A. És un material que comença a produir-se entorn del segle III a.C. i arriba fins a època tardorepublicana. Es caracteritza per presentar una pasta de color vermell marronós o vermell rosat, de fractura regular. El vernís pot presentar algunes variacions, però normalment és brillant, de vegades amb tonalitat vermellosa o grisa, generalment com a conseqüència de la mala cocció o per problemes en el moment de la immersió de la peça en el vernís.⁷

L'investigador J.P. Morel⁸ va realitzar una subdivisió cronològica d'aquest grup, però en el cas de la ciutat de *Baetulo*

només ens interessen les dues darreres fases: la fase clàssica o mitjana i la fase tardana, ja que són les produccions que trobem constatades en el material de vernís negre estudiat. Les produccions associades a les fases anteriors apareixen de manera molt puntual. On sí que es constata una major presència de materials associats a aquestes fases anteriors és entre el material trobat al turó d'en Boscà, lloc on es localitza el poblat iber existent a les proximitats de la zona on posteriorment serà fundada la ciutat romana i que és abandonat amb la fundació d'aquesta.⁹

Els materials de la fase clàssica o mitjana són produïts entre el 180 i el 100 a.C. En aquests moments el vernís negre domina els mercats occidentals. Es caracteritza perquè el vernís adopta un to negre blavós o grisós amb freqüents taques vermelles, especialment a la zona del peu, però també a les carenes i als extrems de les vores. En aquests moments, es produeix una ampliació de les formes respecte a les fases anteriors. Trobem les formes Lamb¹⁰. 5, 6, 7, 8, 25, 27ab, 27Bc, 27c, 28 ab, 31 a, 33b, 34ab, 36, 55, M. 68, M.3421¹¹.

Els materials de la fase tardana són produïts entre el 100 i el 30 a.C. i conviuen temporalment amb les produccions de campaniana B. No tan sols hi conviuen, sinó que en aquesta fase s'adapten formes pròpies de la campaniana B. Sembla que seria entorn del primer quart del segle I a.C. quan de manera generalitzada es produiria la substitució de la campaniana A, per la B. Alguns exemples d'aquest fet els trobem en jaciments com *Valentia* o Burriac (Cabrera de Mar). En el cas del jaciment de *Baetulo* encara no s'ha trobat cap nivell on s'observi aquesta substitució.

Les característiques d'aquesta producció són, d'una banda, l'ús d'un vernís molt metal·litzat o de reflexos grisosos i irisa-

cions, una pasta amb tonalitat ataronjada i, en la majoria de casos, pastes que presenten tons vermell-vinosos o marronosos. Arcelin,¹² també estudiós del vernís negre, destaca el fet que els materials d'aquesta fase cap a mitjan segle I a.C. tenen cada vegada més tendència a esdevenir parcialment marrons, més o menys vermellosos, la qual cosa s'ha d'interpretar com una pèrdua de qualitat. Aquest fet s'atribueix normalment a un intent per part dels artesans d'allunyar-se dels tons metal·litzats i retornar al negre, però fracassen en l'intent, perquè els surten uns vernissos amb una tonalitat marronosa.

Les formes més típiques d'aquesta fase són la Lamb. 5/7, la 6, la 27Bb, la 27c, la 31b, la 36, la Morel 113, la Morel 2632, la Morel 2943 i la 2974.

Un dels problemes que queda pendent de resoldre respecte a aquesta producció és si, com s'havia pensat fins ara, es tracta d'una producció amb unes característiques en general molt homogènies o si es poden identificar i diferenciar diferents tallers de producció, com passa en el cas de la campaniana B.

A continuació ens centrarem en el cas de la B. Aquest grup és sense cap mena de dubte, el més complex, ja que sota aquesta denominació s'engloben molts tallers diferents que encara no estan clarament definits, però alguns dels quals presentarem a continuació, tenint en compte la postura que hem adoptat en relació al debat terminològic obert entre els investigadors, que hem presentat amb anterioritat.

Distingim bàsicament els grups següents: la campaniana B-etrusca, la B-oide i produccions de petits tallers com les calenes de relleus aplicats, les aretines de vernís negre i el que sembla ser una producció de tipus local, les imitacions de B en pasta grisa.

A què ens estem referint en cada cas? En el cas de la B-etrusca, provindria, com el seu nom indica, de la zona d'Etrúria i presentaria les característiques que tradicionalment se li han atorgat a la B autèntica: vernís amb un to negre o negre blavós i pasta dura de color beix o groguenc. Els tallers encarregats de la producció d'aquests materials serien continuadors de la tradició torèutica i dels tallers de la Malacena. Es fa difícil determinar el lloc exacte de procedència d'aquesta producció. Una de les possibles solucions per trobar-ne el centre productor seria resseguir el camí fet per aquests materials des del lloc on han estat trobats, principalment campaments militars, fins al lloc de procedència. Encara queden molts interrogants per resoldre respecte a aquesta producció. Cronològicament se situa entre el 150 i el 50/25 a.C. i les formes principals són: la Lamb. 1, 2, 3, la 5 i la 7 i, menys freqüents, les formes 4, 6, 1/8, la 10 i la 127.

En el cas de les produccions B-oides, cal precisar que originàriament J.P. Morel va donar aquesta denominació a les produccions de la zona de la Campània que imitaven la campaniana B. El problema d'aquest terme és que finalment es va convertir en un calaix de sastre on anava a parar tot el que no era campaniana B-etrusca. A més, no es tracta d'una imitació, com apuntava Morel, sinó més aviat, com proposen Adroher i López Marcos,¹³ d'una producció amb el mateix repertori formal que la B-etrusca, perquè es va produir un moviment d'artesans d'Etrúria cap a la zona de la Campània.

Sota aquesta denominació trobem un conjunt de produccions amb una certa uniformitat produïdes a la zona de la Campània septentrional i el Laci meridional. Les característiques d'aquests materials són vernissos amb tonalitats grises, marrons, olivàcies o morades. Vernissos que, d'altra banda, són deficients en la zona del peu. Les pastes tenen un color beix amb tendència cap al color rosat.

Alguns investigadors han tendit darrerament a relacionar aquesta producció amb la zona de Cales. Però, tot i que les darreres investigacions semblen apuntar la possibilitat de l'existència de diferents tallers en aquesta zona que podrien estar produint aquests materials, encara no hi ha prou evidències per englobar tot el conjunt de materials que hem situat sota la denominació de B-oïdes dintre del grup de les ceràmiques calenes. Un dels impediments en aquest sentit és que encara no s'han identificat els forns a la zona de Cales, on aquestes produccions haurien estat fabricades. El repertori formal seria el mateix que el de la B-etrusca, però cronològicament el situaríem una mica més tard, dins el segle I a.C.

Quant a les altres produccions de què hem parlat, estan bastant ben identificades: aretines de vernís negre, ceràmiques calenes amb relleus aplicats i les imitacions de B en pasta grisa.

Les aretines de vernís negre es caracteritzen per presentar un vernís negre intens i una pasta de color beix, dura i amb matisos ataronjats. El seu repertori es redueix a dues formes, la Lamb. 7 i la M. 2650. Té unes característiques que la fan fàcilment identificable: un petit graó a la part interna del peu i la presència de segells amb lletres, sovint en nombre de quatre, que presenten la mateixa orientació. Aquesta producció, tant en el jaciment de *Baetulo* com en jaciments propers, com és el cas d'*Iluro* (actual Mataró), comença a aparèixer en contextos de mitjan segle I a.C.

Les calenes de relleus aplicats són produccions antigues, possiblement anteriors a les calenes sense decoració, i en fem referència perquè, dintre del conjunt del fons Museu, va aparèixer un fragment aïllat.

Finalment, trobem les anomenades imitacions de B en pasta grisa. Són imitacions locals que es caracteritzen per presentar

una pasta amb tonalitat grisa i que externament o bé no presenten vernís o bé adopta una tonalitat blavosa i un tacte sabonós. Les formes que reproduceix principalment són la 1 i la 7. Aquesta producció, tant en el cas de la ciutat de *Baetulo*, com en el de jaciments propers cronològicament o geogràficament, com *Pollentia* o Burriac, comença a aparèixer en conjunts del segon quart del segle I a.C.

L'última de les produccions anomenades universals és la campaniana C. En aquest cas serem breus, ja que la presència d'aquesta producció al jaciment de *Baetulo* és purament testimonial. Es produeix a l'illa de Sicília, concretament a Siracusa, entre l'any 100 i el canvi d'era. El moment de màxima difusió és la segona meitat del segle I a.C. Segurament és per aquest motiu que té poca difusió en aquesta zona, ja que en el moment que comença a arribar, ja s'està produint un canvi de gust entre la població, s'està abandonant el consum de la v aixella de vernís negre i s'està introduint un nou tipus de v aixella, la *terra sigil-lata*, fet que, en el cas de la ciutat objecte d'estudi, es produeix entorn del 30 a.C.¹⁴

Grosso modo, aquestes són les diferents produccions de vernís negre trobades a la ciutat de *Baetulo*. Si visiten l'exposició permanent del Museu de la ciutat de Badalona podran veure alguns exemples de recipients pertanyents a aquesta producció que han estat trobats a diferents sectors de la ciutat, però aquests materials exposats no són els únics conservats, sinó que n'hi ha molts més. D'altrabanda, com ja hem apuntat amb anterioritat, els materials associats a la ciutat es divideixen bàsicament en dos conjunts que analitzarem a grans trets a continuació: l'anomenat fons Museu i els materials d'excavacions.

Amb anterioritat hem parlat del gran interès que des d'antic ha existit per recuperar el passat de la ciutat i també de la

intensa tasca investigadora que s'hi ha portat a terme en aquest darrer segle. Però dins de la investigació hem de parlar també de dos moments diferents, la línia de separació dels quals podem situar entorn dels anys setanta.

El material recollit abans d'aquesta data és el que hem denominat material de fons Museu i està format per materials que es troben sense context estratigràfic. Aquest material va ser donat al Museu pràcticament en la seva totalitat per Josep M. Cuyàs i Tolosa. Una part ja havia estat estudiada per J. Guitart en la seva obra *Baetulo: topografia arqueològica, urbanismo e historia*, de l'any 1976, i la resta de materials, donats l'any 1977, han estat estudiats amb posterioritat,¹⁵ juntament amb una revisió de l'estudi fet per J. Guitart.

El que destaca principalment d'aquest conjunt és la seva homogeneïtat. Tret d'alguns materials més antics, que apareixen de manera puntual i que podrien procedir del turó d'en Boscà, per la seva cronologia i per la coincidència d'algunes formes, la resta, tot i no tenir context estratigràfic, per les característiques que presenta, sembla haver estat trobat en contextos pertanyents a la ciutat.

Dintre del conjunt predomina el grup de la campaniana B, i dintre d'aquesta, el subgrup que hem denominat B-oide. Constatem la presència de ceràmica pertanyent a la campaniana A de la fase tardana, que presenta majoritàriament aquelles característiques atribuïdes a materials trobats en contextos de mitjan segle I a.C. La presència, tant de la B-etrusca com de la Campaniana A mitjana o clàssica, així com dels altres grups presentats amb anterioritat (aretines de vernís negre o imitacions de B en pasta grisa), és bastant reduïda.

Quant a les formes predominants, destaquen principalment els plats i els bols, és a dir, les formes obertes. Això ens estaria indicant una possible tendència de la població, que possiblement prefereix aquestes formes dins el repertori de vernís negre i que, en canvi, fa servir altres produccions ceràmiques per a altres usos.

El que també observem en algunes produccions de les trobades en aquest conjunt són restes de grafitis ibers en el fons extern dels recipients. Aquesta dada pot ser interpretada de dues maneres: o es tracta de materials que procedeixen del turó d'en Boscà o bé ens estan parlant ja d'un moment de convivència entre els dos pobles dins de la nova ciutat fundada.

Aquest material, per les característiques que hem apuntat, no ens pot aportar gaire informació cronològica ni informació sobre la ciutat, ja que en desconeixem la procedència exacta i els materials als quals anava associat. L'únic que podem dir és que, comparat amb materials contextualitzats, presenta unes característiques molt semblants a conjunts que es troben cronològicament entorn de mitjan segle I a.C.

L'altre conjunt de materials de vernís negre de què disposem i l'estudi en profunditat del qual pot aportar molta informació respecte a la ciutat de *Baetulo*, sobretot en relació als seus orígens i primers anys, és el format per materials que trobem en context, és a dir, els materials procedents de diferents excavacions arqueològiques realitzades d'una manera més acurada i prolífica a partir de la dècada dels setanta.

Però no tot el material trobat en estratigrafia és significatiu. En aquest sentit, ens interessa principalment l'estudi d'aquells conjunts on el material més modern trobat és la ceràmica de vernís negre, ja que en un estrat, el material que dona

la cronologia sempre és aquell més modern. Per tant, estem parlant de nivells de la ciutat romana anteriors al 30 a.C., perquè, com ja hem apuntat amb anterioritat, a partir d'aquesta data comencem a trobar fragments de ceràmica *terra sigillata*, i aquest és, doncs, el material més modern i el que a partir d'aquest moment ens dona la datació de l'estrat.

Fins ara només han estat estudiades algunes de les excavacions que presenten aquestes característiques, però encara queda molta feina en aquest sentit.

Alguns d'aquests nivells més antics de la ciutat romana de *Baetulo* estudiats fins ara, es troben sota edificis actuals molt importants, com l'edifici d'Hisenda o l'Hospital Municipal, situats en el que seria la zona del Dalt de la Vila i les seves proximitats.

Ens centrarem concretament en els resultats de l'estudi del vernís negre trobat en l'excavació d'Hisenda 85 i complementarem aquests resultats amb els d'altres excavacions estudiades. Aquesta anàlisi del material en el seu context (el fet que es trobi en context és molt important, ja que la resta dels materials que s'hi troben associats ajuden a precisar-ne la cronologia) ens ha permès observar diferents cronologies.

Tindríem un primer moment que es trobaria localitzat en llocs molt concrets del solar excavat, que ens donaria una cronologia entorn del 80-70 a.C. Un moment que, en aquest sector, només presentaria materials, però que no estaria associat a cap mena d'estructura. Cal tenir present que, tot i que podríem interpretar la inexistència de poblament dins aquesta cronologia, també podria ser que en altres sectors encara per estudiar trobem alguna mena d'estructura associada a aquest moment. Per tant, és una dada que encara està per concretar,

tot i que en aquesta franja cronològica ja trobaríem una activitat associada a la ciutat. Una altra excavació, només estudiada parcialment i que ens pot aportar informació en relació a aquest moment que fins ara sembla ser el més antic, és la d'Hospital 89.

Les característiques del conjunt de vernís negre trobat són una presència encara important de ceràmica campaniana A amb els trets de la fase clàssica o mitjana i amb formes també pròpies d'aquest moment, tot i que ja amb predomini de la campaniana B sobre la A. Una dada que contribueix a concretar aquesta cronologia és la presència d'un fragment d'imitació de B en pasta grisa.

En un horitzó cronològic més ampli, entre el 70 i el 50 a.C., trobem les primeres estructures, en aquest cas, restes de paviments que semblen haver estat construïts i abandonats durant aquest període. Per tant, possiblement ja en aquest moment hi ha algun tipus d'hàbitat, tot i que no sabem si ja dins el que seria el traçat urbà de la ciutat o anterior a aquest. Aquí, el predomini de la B-oide sobre les produccions ja és clar, tot i que encara hi ha presència de campaniana A, principalment tardana.

Finalment, trobem nivells que situem cronològicament entre el 50 i el 30 a.C., que, per l'abundància de materials i per la relació que presenten respecte a les estructures trobades, estarien situats probablement ja dins el que seria el traçat urbà de la ciutat fundacional. Aquests nivells també presenten un predomini de campaniana B i, dins d'aquesta, del subgrup de les B-oides. Respecte a les altres produccions, trobem campaniana A tardana amb característiques de mitjan segle I a.C., fragments d'imitacions de B en pasta grisa i algun fragment d'aretina de vernís negre.

Altres excavacions on ha estat trobat aquest nivell és en el solar de Bapark, en l'excavació realitzada l'any 1985, que es troba situada a la part sud del solar d'Hisenda i que seria la continuació natural dels nivells trobats en aquest sector.

També es van localitzar nivells amb aquest horitzó cronològic en una excavació realitzada al carrer de les Eres l'any 1985-86, on trobem estructures, concretament dos murs fent cantonada, que queden dintre del que seria l'hipòtesi urbanística de la ciutat i que estan construïts sobre un estrat d'anivellació que presenta aquesta mateixa cronologia.

Com en el cas del fons Museu, si analitzem el tipus de formes predominants, observem que les més constatades són les formes obertes, és a dir, els plats i els bols, cosa que reafirma la nostra teoria respecte al fet que s'utilitzaven principalment aquestes formes d'aquesta vaixel·la, mentre que recipients amb altres usos eren agafats d'altres produccions ceràmiques.

Per tant, els estudis de vernís negre realitzats fins ara entorn de la ciutat de *Baetulo* situen el nivell més antic trobat fins ara en un horitzó cronològic situat entre el 80 i el 70 a.C. Seria, doncs, en aquests anys que caldria situar els moments inicials de la ciutat, tot i que cal tenir present que no trobem cap estructura que hi estigui relacionada i que no és fins a un moment posterior, entre el 70 i el 50 a.C. que hi trobem estructures associades.

De tota manera, s'ha de tenir en compte que encara queden molts nivells antics per estudiar que ens poden donar noves informacions al respecte.

En definitiva, i d'acord amb el que hem dit fins ara, la ceràmica de vernís negre pot ser una eina molt important a l'hora d'es-

tudiar, d'una banda, els orígens de la nostra ciutat i, de l'altra, la relació establerta entre els ibers i els nous pobladors itàlics, just en el moment d'entrar en contacte aquestes dues cultures.

Futures investigacions, tant en el camp del vernís negre per tal d'arribar a un consens quant a la terminologia i a la definició dels diferents tallers de producció, com en relació amb aquests nivells on la presència de vernís negre és significativa, ens permetran tenir un millor coneixement dels orígens de la nostra ciutat, és a dir, de la ciutat romana de *Baetulo*, ja que avui dia encara queden molts interrogants per resoldre.

Notes:

¹. MELA, P. II, 89-90. Citat per Guitart, J. *Baetulo. Topografia arqueològica, urbanismo e historia*. Monografias badalonesas 1, Badalona, 1976. També citat per OLESTI, O. *El territorio del Maresme en época Republicana (s. III-I a.C.)*. Mataró: Edit. Caixa d'Estalvis Laietana, 1995, pàg. 38.

². PLINIO, III, 21-22. Citat per GUITART, J. *Ibid.*, pàg. 19. També citat per OLESTI, O. *Ibid.*, pàg. 39.

³. JIMÉNEZ, M.C. *Baetulo: La ceràmica de vernís negre. Una contribució a l'estudi de la romanització a la Laietània*. Treball de Recerca de Doctorat. Barcelona, 2000. (Inèdit). En aquest treball es troba l'estudi exhaustiu d'aquests dos conjunts.

⁴. MOREL, J.P. «La ceramique campanienne: Acquis et problemes». En *Ceramiques hellenistiques et romaines*. Centre de Recherche d'Histoire Ancienne (Besançon), vol. 36, 1980, pàgs. 86-125.

MOREL, J.P. *La ceramique campanienne: les formes*. Écoles Françaises d'Athènes et Rome, 244. París, 1981.

⁵. Per a més informació sobre aquest tema, vegeu: *La ceràmica de vernís negre dels s. II-I a.C.: centres productors mediterranis i comercialització a la Península Ibèrica*. Pre-actes taula rodona (Empúries, 4 i 5 de juny de 1998).

⁶. JIMÉNEZ, M.C. *Op. cit.*, pàg. 2.

7. La informació per elaborar aquestes característiques ha estat extreta de: GRAU, M. *Evolució de la vaixel·la de vernís negre a l'arc nord-occidental de la Mediterrània (s. III-I a.C.): aproximació a partir dels materials de Marsella, l'Illa d'en Reixac i Iesso*, 2 vol. Universitat Autònoma de Barcelona, 1997 (inèdit) i ADROHER, A.; LÓPEZ MARCOS, A. «Las cerámicas de barniz negro. II cerámicas campanienses». En *Florentia Illiberritana*, 7, Granada, 1996, pàg. 12-18.

8. *Op. cit.*, pàg. 3.

9. Els materials de vernís negre del turó d'en Boscà es troben recollits a: ZAMORA, D. *Les ceràmiques de vernís negre del poblar ibèric del Turó d'en Boscà (Badalona). Aproximació a la interpretació historico-arqueològica del poblat*. Barcelona: Arqueonoia s.l., 1992.

10. Lamb. és l'abreviatura de Lamboglia. Nino Lamboglia va ser el pioner en l'estudi del vernís negre i va elaborar una classificació que encara avui dia es fa servir. Posteriorment J. P. Morel va fer una classificació més com-

pleta. Actualment a l'hora de realitzar la classificació dels materials es tendeix a donar la referència de la forma a les dues classificacions. Per tant, Lamb. es refereix al número donat aquesta forma per Lamboglia i M. al número donat a aquesta forma a la seva classificació per J. P. Morel.

11. Les formes més representatives de les citades al llarg del text apareixen en l'annex final de dibuixos.

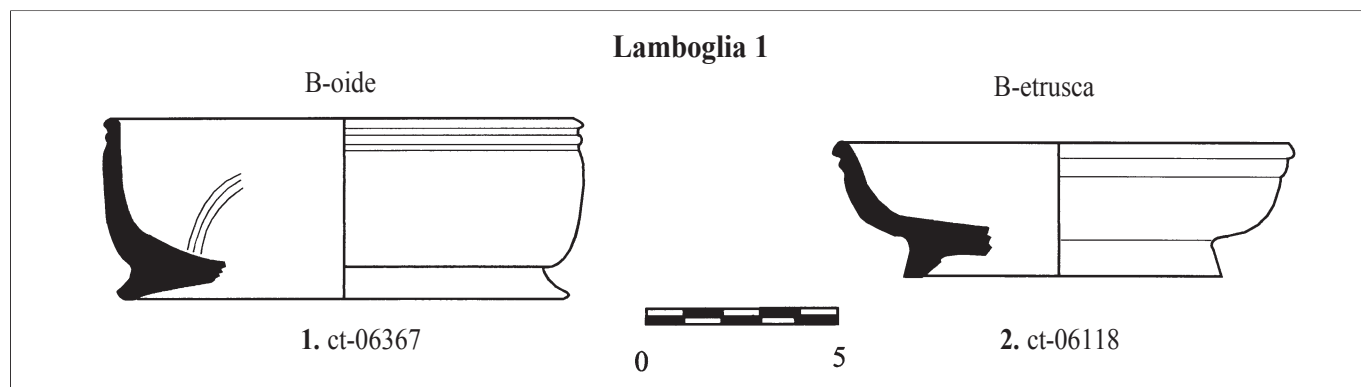
12. ARCELIN, P. «Notes sur les céramiques à vernis noir tardives en Provence Occidentale». En *Archeologie en Languedoc*, 1, 1998, pàg. 23.

13. ADROHER, A.; LÓPEZ MARCOS, A. *Op. cit.*, pàg. 4.

14. MADRID, M. *Terra Sigillata a Baetulo: contextos estratigràfics altimperials (d'August als Flavis)*. Tesi de Llicenciatura. Barcelona, 1998 (inèdita).

15. JIMÉNEZ, M.C. *Op. cit.*, pàg. 2.

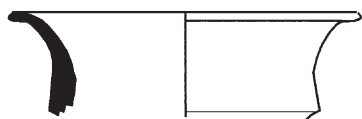
Materials del fons del Museu

1-2. Lamboglia 1/Morel forma 2323-2331.

Lamboglia 2

B-oide

3. ct-06588

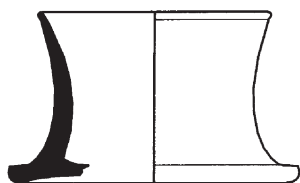

B-etrusca

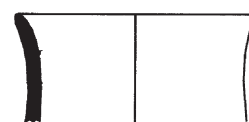
4. ct-00112

Lamboglia 3

B-oide

5. ct-6566

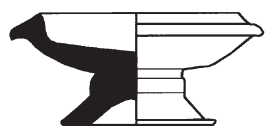

B-etrusca

6. ct-6567

Lamboglia 4

B-oide

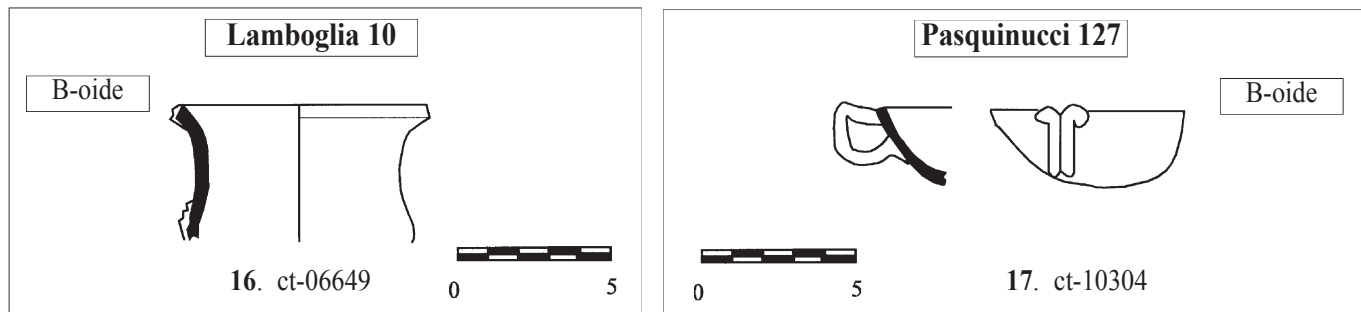
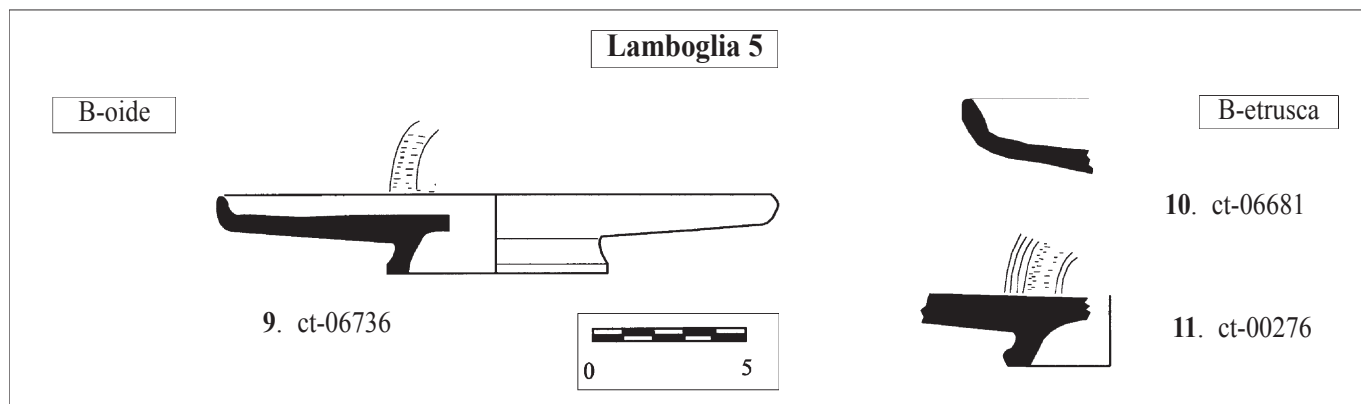
7. ct-00117

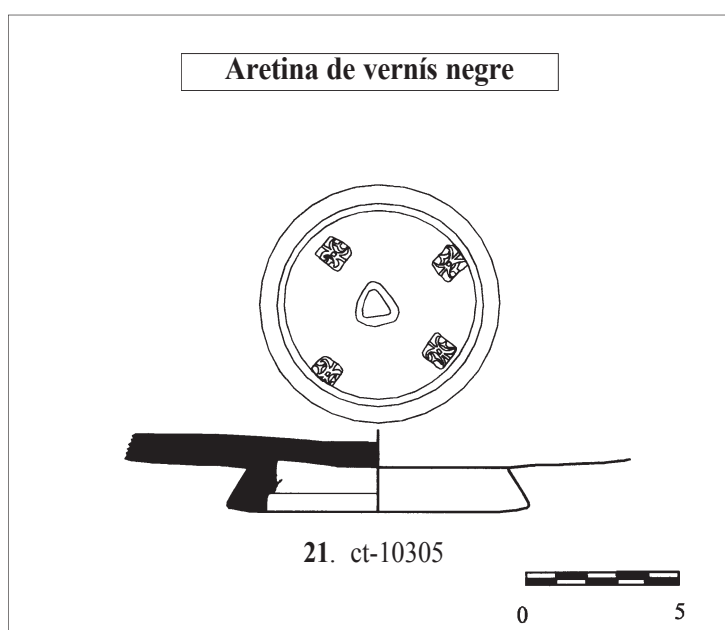
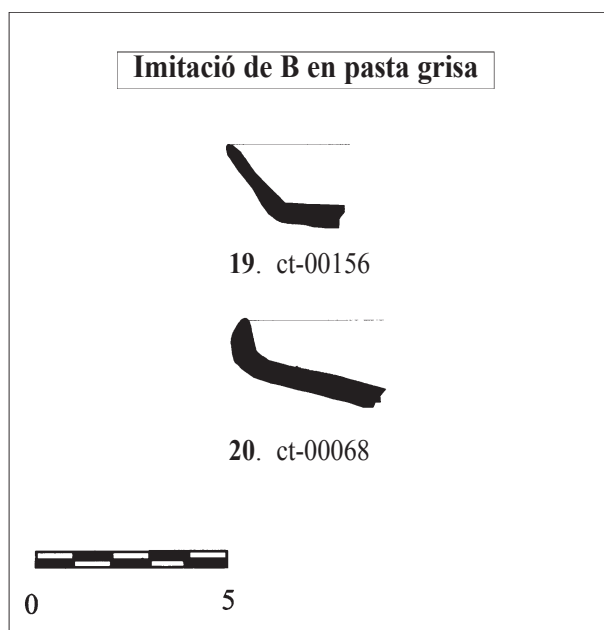
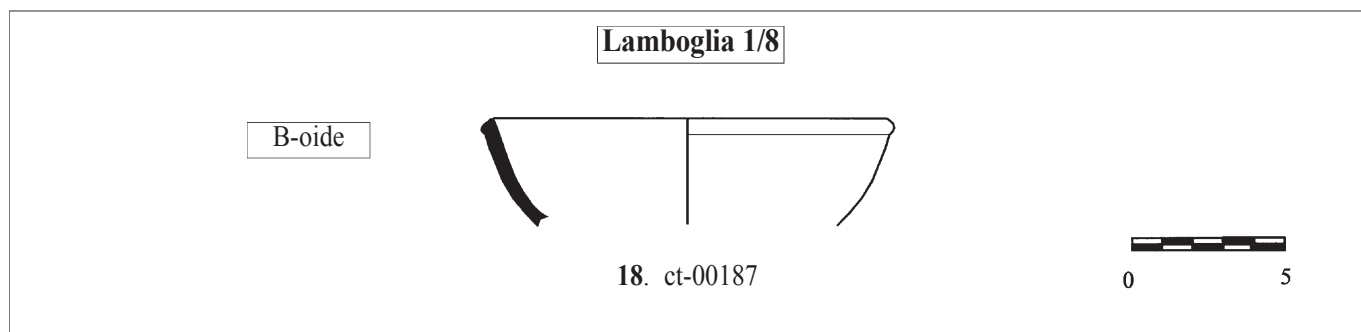
B-etrusca

8. ct-00117

3-4. Lamboglia 2/Morel forma 1222. 5-6. Lamboglia 3/Morel forma 7544. 7-8. Lamboglia 4/Morel forma 1412-1416.

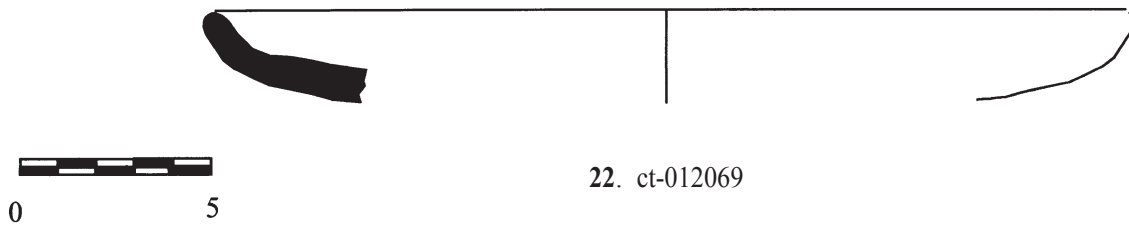
9-11. Lamboglia 5/Morel forma 2255. 12-15. Lamboglia 7/Morel forma 2282-2284-2286. 16. Lamboglia 10/Morel forma 3451. 17. Pasquinucci 127.

18. Lamboglia 1/8/Morel forma 2566. **19-20.** Lamboglia 7 i Lamb. 5 (imitació de B en pasta grisa). **21.** Aretina de vernís negre.

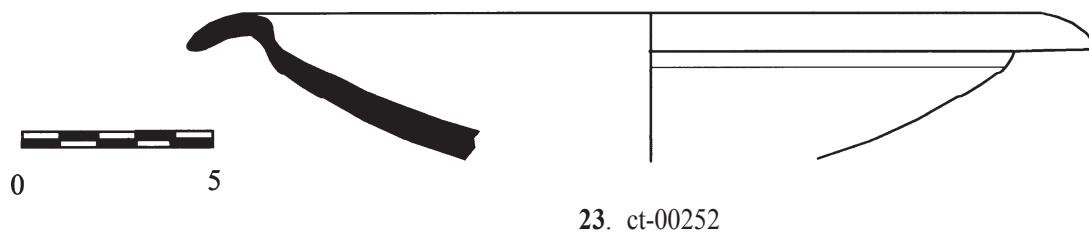
Forma 5/7

Campaniana A Tardana

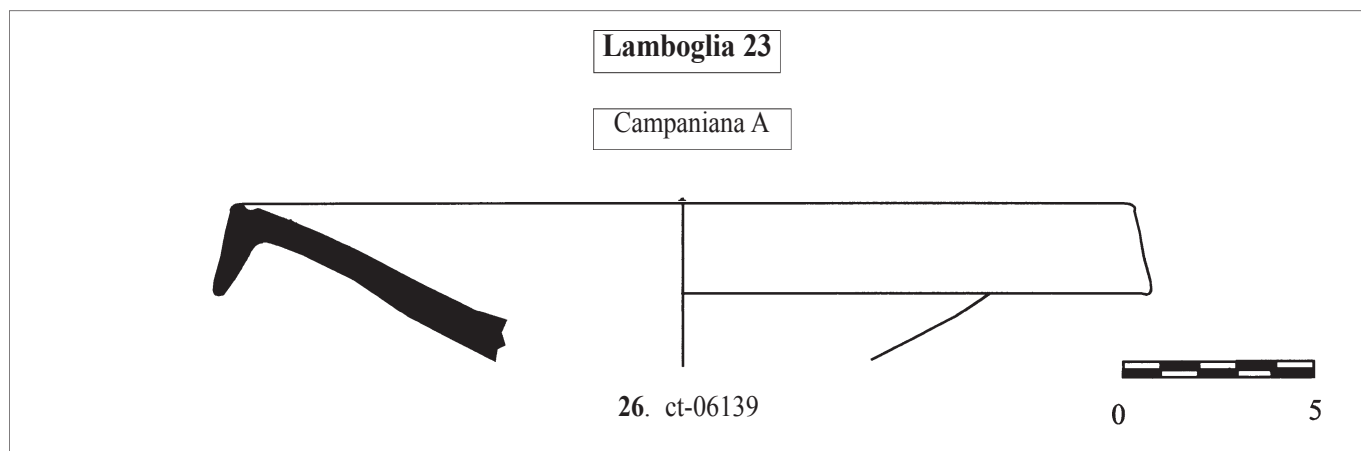
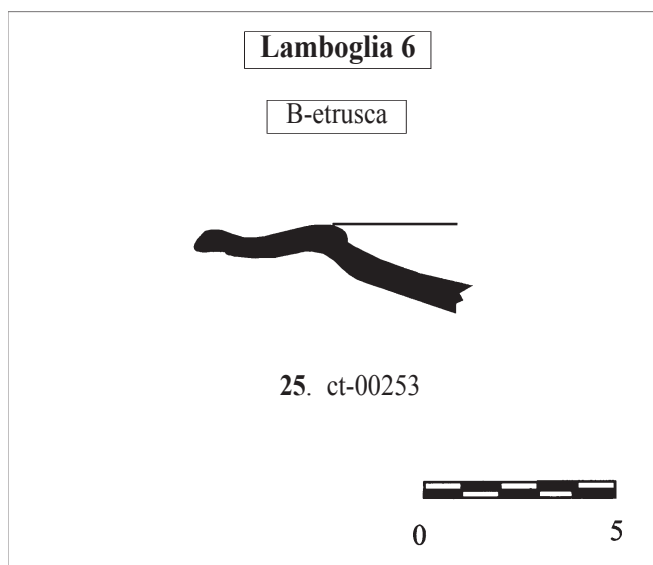
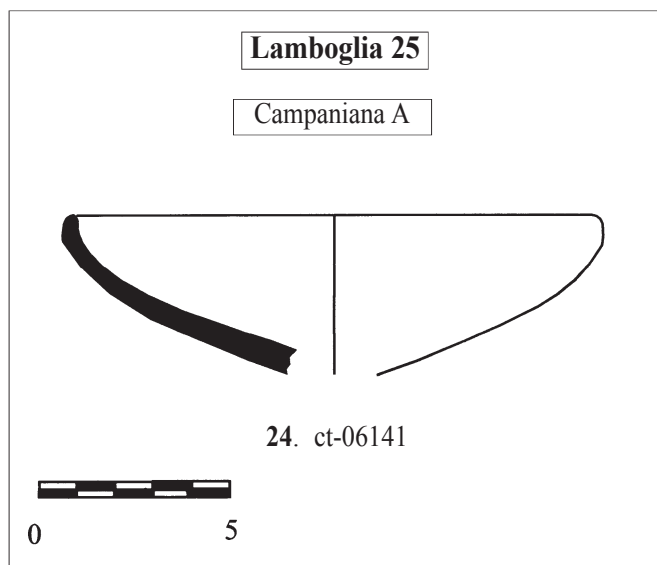

Lamboglia 36

Campaniana A Tardana

22. Morel forma 5/7. 23. Lamboglia 36/Morel 1312-1314.

24. Lamboglia 25/Morel forma 2784. 25. Lamboglia 6/Morel forma 1431-1441. 26. Lamboglia 23/Morel forma 1120.